

GERENCSÉR TIBOR

A VÁNDORLÓ BEM-SZOBOR

■ Ma már nem él az a generáció, amelyik emlékezhetne a marosvásárhelyi Széchenyi téren álló Bem-szoborra. A városban ugyanis egy ideje Széchenyi tér és Bem-szobor sincs, helyettük Rózsák tere (Piața Trandafirilor) s a tábornok büszke ércalakját ábrázoló megsárgult képeslapok vannak. Pedig jó száz évvel ezelőtt Bem apónak olyan szép emlékműve állt Marosvásárhelyen, amelyet még messze földön is megemlegettek, ráadásul a lengyel tábornoknak ez volt az első köztéri szobra a régi Magyarországon. Ezt aztán 1919-ben ledöntötték, további sorsát pedig balladai homály fedte.

Talán nem érdektelen felidézni, hogy Bem József marosvásárhelyi szobrának felállítását az 1868-as budapesti országos honvédegylet határozta el. A szükséges pénzalap előteremtéséhez Bem-szobor bizottmányt alapítottak, amely felhívásban kérte a törvényhatóságokat és magánembereket az akció támogatására. A gyűjtés lassan haladt, így a szobor kivitelezésére csak 1877-ben írtak ki pályázatot. Ezen Huszár Adolf szobrászművész pályaművét fogadták el, s a marosvásárhelyi képviselőtestület ekkor díjmentesen átengedte a szobor felállításához szükséges területet. A város központjában Szelecki Lajos kőfaragó állította fel az emlékmű talapzatát, erős ditrói gránitból, míg Bem hatalmas ércalakját Huszár Adolf Bécsben öntette ki. A három méter magas álló bronzszobor Bem Józsefet magyar egyenruhában, köpennyel a hátán, karddal az oldalán, látcsóval és lovaglóstorral a kezében ábrázolta. Ünnepélyes felavatására 1880. október 17-én került sor a magyar megyék, városok, valamint krakkói és lemergi vendégek, köztük Oktaw Pietruski, a galíciai parlament alelnöke és lengyel egyetemisták jelenlétében.¹ Az ünnepségre Szász Károly költő ódát írt, amelyet a helyszínen el is szavalt, a szobor felavatása országos hírre tett szert. *A Borsszem Jankó* ismeretlen budapesti poétája még irigykedett is Marosvásárhelyre az új Bem-szobor miatt:

*Üdvözlünk bérczes ország városa,
Hogy Bem apónak szobrot állítál!
S irigylünk, hogy a sok dicső tusa
Emlékül e szoborba vésvé áll!
Irigylünk, mert ha e szoborra nézel,
A gyásznapok dicsfénye visszatér;
Nekünk ily szobrunk nincs, bár lelkünk képzél:
Mert hát Budán is folyt sok hősi vér!²*

Bem József első magyarországi köztéri szobra 38 éven át, egészen 1919. március 28-ig állt a Széchenyi téren. Köllő Ignác, Maros-Torda vármegye egykori alispánja később így emlékezett vissza arra a bizonyos péntek hajnalra: „A megszállás után egy század (50-60) oláh katoná, tiszték és 4 ökröz közreműködése mellett először a Bem-szobrot, azután a Kossuth-szobrot egy hajnalban oly módon döntötték le, hogy a szobrok nyakára köteleket kötöttek, de miután ily módon a katonák nem tudták a szobrokat a talpazataikról ledönteni, befogták az ökröket is, és így sikerült mindkét szobrot egymás után ledönteni. [...] A főtérré néző magyar házak magyar lakói a szobrok ledöntésére akkor lettek figyelmesek a sötét hajnalban,

amikor a Bem-szobor nagy robajjal, a főteret megrázó súllyal a földre esett. [...] Mindkét szobor a döntés folytán, a környező beton burkolaton sérüléseket szenvedett. Napokig hevertek a szobrok a ledöntés helyén, és a következő ünnepen az oláh katonák és a vidékről behozott oláh leányok és asszonyok a szobrokat körül táncolták, irtóztató kurjongatások és szavak kíséretében. Később bevitték a szobrokat a városháza udvarára, és ott a szertár mellett a szabadban a földre dobták. Hónapok múlva is láttuk ott a két világnagyságnak szobrát sártól, piszoktól elborítottan, a porban feküdvé.”³

Meg kell jegyezni, hogy a bevonuló román hadseregnek minden bizonnyal nem Bem lengyel származásával volt problémája, hanem azzal, hogy a magyar szabadságharc hőse, a székelyek valóságos ikonja volt. A két világháború közötti román időkben ezért Bemnek nemcsak marosvásárhelyi szobrát, az erdélyi Bem-kultusz szimbólumát döntötték le, hanem megsemmisítették még kolozsvári, brassyói, újszentesi és szabadfalui (ma Temesvár része) emléktábláit, továbbá Piskin felállított emlékoszlopát is.⁴

A szobor története érdekes módon nem ért véget a ledöntésével. A Bem-kultusz magyarországi ápolására létrehozott Magyar Országos Bem Bizottság 1927. december 11-én országos Bem-napot rendezett. A pesti Vigadóban megtartott díszgyűlésükön Balás György elnök kijelentette, hogy a ledöntött marosvásárhelyi Bem-szobor pótlására Budapesten emlékművet emelnek a lengyel tábornok tiszteletére.⁵ A bizottság azonban már hónapokkal korábban, 1927 őszén érdeklődni kezdett a ledöntött szobor iránt, mivel egy ideig azt tervezték, hogy a lengyel kormány segítségével kikérik Romániától, s majd azt állítják fel Budapesten. Amikor kiderült, hogy a marosvásárhelyi szobor sérült, a bizottság úgy döntött, hogy Budapestre új szobrot rendel, amelyet végül 1934. május 13-án avattak fel az akkori Pálffy téren (ma Bem tér).

A Bem-kultusz 1920-as évek végi felélédeése elsősorban annak volt köszönhető, hogy ekkor szervezték Bem József hamvainak hazaszállítását a szíriai Aleppóból szülővárosába, a lengyelországi Tarnówbába. A számos országot érintő, nagy sajtóérdeklődést kiváltó eseményből a román kormány sem akart kimaradni, ezért a marosvásárhelyi szobrot barátsága jeléül felajánlotta Lengyelországnak, s kérte, hogy azt majd az ünnepek keretében avassák fel.⁶ A sérült szobrot egészen odáig méltatlan körülmények között, egy marosvásárhelyi fészerben tárolták, majd 1928-ban vonatra tették, és Bukarestbe szállították, hogy ott átadják azt a lengyel követségnek.

A hír hallatán Varsó és Krakkó városa versengeni kezdett egymással a szobor megszerzéséért. Varsó fővárosi minőségére, Krakkó pedig magyarbarát voltára, valamint arra hivatkozott, hogy a magyarok könnyebben el tudnák érni, ha Bem előtt akarnak tisztelni. Krakkó a királyi vár, a Wawel egy kiemelkedő pontjára kívánta helyezni a szobrot, a palotát akkoriban restauráló Adolf Szyszko-Bohusz már ki is jelölte az erre megfelelő helyet. Bem József marosvásárhelyi szobrát viszont a lengyel kormány végül nem fogadta el, ugyanis Balás György, a Magyar Országos Bem Bizottság elnöke megkérdőjelezte a román felajánlás jogi alapját.⁷

Ezzel a szobor ügye jó pár évre lekerült a napirendről, mígnem 1937 augusztusában Bárdossy László bukaresti magyar követ, későbbi miniszterelnök az alábbi jelentést küldte Budapestre: „A román Külügyminisztérium székházának, az ún. Sturdza-palotának kertjében álló melléképületeket lebontják. Néhány héttel ezelőtt, amikor a kertnek azon a részén kellett áthaladnom, ahol a bontási munkálatok folynak, deszkaállványok és épülettörmelékek között egy, a földre fektetett nagyobb arányú szoboralakra lettem figyelmes. A szobor magyar honvéd atillába öltözött alakot ábrázolt, mellén 48-as magyar kitüntetéssel. Kétségtelen volt, hogy a 48-as szabadságharc egyik tábornokának szobrával találtam magamat szemben.

A bronztalapzat egyik oldalán látható felírásból (Huszár A. 1879) az is kitűnt, hogy a szobor Huszár Adolf alkotása.⁸

Bárdossy László utánakérdezett a nyilvánvalóan Erdélyből származó emlékműnek, s a leírás alapján Bernády György, Marosvásárhely volt polgármestere azonosította Bem szobrát. Kiderült, hogy Huszár Adolf alkotása Bukarestbe érkezése óta a román Külügyminisztérium melléképületének pincéjében feküdt. Bárdossy László a román kormány 1928-as ajándékozási ötletét csak ürügynek tartotta, vélekedése szerint a szobrot akkor azért vitték Bukarestbe, hogy az erdélyi magyarságot és Marosvásárhelyt megfosszák a magyar történelem emlékeitől. Arról azonban nem tudott, hogy a románok szoboradományozását tulajdonképpen éppen a magyar fél írta meg. Bárdossy László felvette ezután a kapcsolatot Mirosław Arciszewski bukaresti követtel. Úgy vélte, hogy „a lengyelek számára nem lehet közömbös, hogy Bem tábornoknak, a nagy lengyel hadvezérnek és szabadsághősnek szobra maltertörmelékkel borítva méltatlanul ott hever egy bukaresti ház udvarán, amíg a románok – nem is tudva, hogy a szobor kit ábrázol – előbb-utóbb beolvasztják”.⁹

Bárdossy azt javasolta lengyel kollégájának, hogy a román kormánytól kérje ki az emlékművet Varsó számára. Jobbnak látta azt felállíttatni a lengyel fővárosban, mint veszni hagyni. Néhány héttel később, 1937 októberében a lengyel Külügyminisztérium arról tájékoztatta a varsói magyar követséget, hogy kérésükre a románok átadták Bem szobrát. Az emlékmű akkor már a bukaresti lengyel követség Aleea Alexandru 23. szám alatti épületében volt, végleges elhelyezéséről még nem döntöttek. A lengyel Külügyminisztérium nem volt könnyű helyzetben: a javuló lengyel–magyar kapcsolatok ugyanis azt diktálták volna, hogy a szobrot visszaadják Magyarországnak, a Romániával fennálló jó kapcsolatuk miatt viszont ezt nem teheték meg. Egy korabeli újságtudósítás szerint a szobor ekkor még jó állapotban volt, s ideiglenesen a bukaresti lengyel követség udvarára tették ki, így azt az utcán sétálók is láthatták.¹⁰

Bem József első, Magyarországon felállított egész alakos szobráról egyelőre ez az utolsó információ. Kérdés, hogy „Osztrolenka véres csillaga” 1879-ben Bécsben öntött, 1880-ban Marosvásárhelyen felállított, majd 1928-ban Bukarestbe szállított bronz emlékműve folytatta-e közép-európai vándorútját, s eljutott-e végül Lengyelorszáig, vagy pedig a második világháború alatt a román fővárosban kalldott el. Vajon kiderül-e még, hogy mi történt vele? Egy dolgot mindenesetre biztosra vehetünk: azóta, hogy 1934-ben a magyar fővárosban is felavatták Bem József szobrát, Budapesten már nem irigykednek a marosvásárhelyi emlékműre.

■ JEGYZETEK

1. *A marosvásárhelyi Bem-szobor.* In: Balás György: *Bem József 1794–1850.* Bp., 1927. 36–38.
2. *Bem.* Borsszem Jankó 1880. 42. sz. 2. Lásd még Szász Károly: *Óda.* Vasárnapi Ujság 1880. 42. sz. 687.
3. Köllő Ignác: *A marosvásárhelyi szobrok sorsa.* In: BLKM D-2009.02.191. Idézi Balás György (szerk.): *Bem apó.* Bp., 1934. 271–272.
4. Szabó Zsolt: *Bem József nyomában Erdélyben.* Művelődés 2009. 7–8. sz. 54–57.
5. A Magyar Országos Bem Bizottság levele Bethlen István miniszterelnöknek, 1927. december 20. In: BLKM D-2009.02.1.
6. *Rumunja ofiarowala Polsce węgierski pomnik gen. Bema.* Ilustrowany Kurjer Codzienny 1928. augusztus 20. 5–6.
7. Balás György levele a Honvéd Főparancsnokságnak, 1930. április. In: BLKM D-2009.02.1.
8. Bárdossy László bukaresti magyar követ levele a KüM-nek, 1937. augusztus 21. In: MNL OL K 63 157. cs. 1937 17. t. 17/7
9. Uo.
10. J. Muszyński: *Pomnik gen. Bema w Rumunii.* Kurjer Warszawski 1937. október 12. 5.